

Marian Surmaczyński

Podstawowe problemy metodologiczne nauk społeczno-politycznych

Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2010, 167 ss.

Autor recenzowanej książki, prof. Marian Surmaczyński, był socjologiem i wieloletnim pracownikiem naukowym Uniwersytetu Wrocławskiego, który w znacznym stopniu przyczynił się do rozwoju wrocławskiej socjologii i politologii. Począwszy od lat 70. XX wieku prowadził też warsztaty metodologiczne z magistrantami i doktorantami nauk społeczno-politycznych. Recenzowana pozycja powstała właśnie z myślą o młodych adeptach nauk politycznych — magistrantach, doktorantach, a także habilitantach.

W jedenastu rozdziałach swojej pracy Autor przedstawia wybór oraz analizę wielu istotnych problemów metodologicznych, z którymi w sposób nieunikniony spotyka się każdy politolog — ale także przedstawiciel innych nauk społecznych — u podstaw swojej pracy naukowej. W tym względzie należy ocenić, że treść książki w odpowiedni sposób koresponduje z tytułem. Począwszy od przedstawienia i krytycznej oceny przydatności różnych źródeł, z których korzystają w swojej pracy politolodzy, w kolejnych rozdziałach Surmaczyński skupia się na podstawowych problemach związanych z nazwami, pojęciami i definicjami. Szczególna uwaga skupiona jest na zagrożeniach dla młodych naukowców, związanych z błędnym zrozumieniem, zastosowaniem lub w ogóle pominięciem rozważań dotyczących tych kluczowych dla wykonania „dobrej roboty” kwestii. Materii tej dotyczą rozdziały II–VII. Kolejny rozdział to prezentacja dwóch typowych dla nauk społecznych metod badawczych — hermeneutyki oraz komparatystyki — wraz z ich krótką charakterystyką i krytyką. W rozdziale IX autor wymienia i opisuje najczęstsze błędy rozumowania popełniane przez studentów i naukowców w swojej pracy, a dwa ostatnie rozdziały skupiają się na praktycznych aspektach zdobywania tytułów oraz późniejszej pracy naukowej, tj. przygotowanie i podjęcie badań, charakterystyka różnych rodzajów pracy naukowej itp.

Książka Surmaczyńskiego jest jego drugim dziełem w tej tematyce. Poprzednia praca, zatytułowana *Warsztaty metodologiczne doktorantów socjologii*, w znacznej mierze skupiała się na charakterystyce konkretnych narzędzi i problemów związanych z pracą socjologa. Choć wiele kwestii z poprzedniej pracy zostało powtórzonych w recenzowanej książce, należy zwrócić uwagę na dwie zasadnicze zmiany, jakie zaszły względem poprzedniego dzieła: po pierwsze, profil książki skierowany jest w większym stopniu do adeptów nauk politycznych, przy czym uwaga Autora skupia się nie tylko na doktorantach, ale również magistrantach oraz habilitantach; po drugie, poruszana tematyka jest sprowadzona do kwestii problemowych związanych z metodologią, z którymi spotykamy się w pracy badawczej w naukach społeczno-politycznych. Autor zrezygnował z opisywania różnych form uprawiania nauki, opisywania chwytów erystycznych czy sposobów dowodzenia. Dużo mniej pojawia się również obszernych cytatów z innych dzieł,

obrazujących poruszane kwestie. Dzięki temu rozprawa zyskała na przejrzystości i jako podręcznik dydaktyczny w większym stopniu może realizować swoje cele.

Warto zauważyć, że książka Surmaczyńskiego zapełnia istotną lukę na rynku wydawniczym podręczników akademickich w zakresie metodologii dla studentów nauk politycznych. Pozostałe pozycje skupiają się na podręcznikowej klasyfikacji i historycznemu opisowi różnych teorii i metod (np. *Teorie i metody w naukach politycznych* autorstwa D. Marsha i G. Stokera), ewentualnie na suchym wyliczeniu i opisanu wszelkich stosowanych w politologii metod i technik badawczych (*Metody badawcze w naukach politycznych*, J.B. Johnson, H.T. Reynolds, J.D. Mycoff). Podręczniki te pomijają jednak kwestie rudymenitarne dla prowadzenia badań, oferując badaczom konkretne narzędzia, z których mogą korzystać na zaawansowanym etapie badań. W *Podstawowych problemach...* brakuje tego typu elementów, Autor skupił się bowiem na tym, co wyprzedza użycie owych narzędzi, tj. na przedstawieniu i omówieniu wszelkiego rodzaju trudności, z którymi z konieczności zmierzyć się musi każda osoba podejmująca się pracy naukowej w dziedzinie nauk społeczno-politycznych.

Język rozprawy jest przejrzysty, a do tego atrakcyjny dla czytelnika, co z pewnością jest istotne, biorąc pod uwagę dydaktyczny charakter tego dzieła. Nie jest on jednak charakterystyczny dla opracowań naukowych, gdyż Autor relatywnie często używa wyrażeń kolokwialnych (np. „dziwacy” [s. 82], „dobra robota”), odwołuje się do niejednoznacznych analogii („nauka bez definicji przestaje nią być, a staje się niezobowiązującą rozmową u cioci na imieninach” [s. 82]), a także wykorzystuje terminy logicznie błędne, aczkolwiek przydatne z punktu widzenia erystyki („autentyczna prawda” [s. 108]). W wielu miejscach podawane jako przykład błędy lub niedostatki w pracy naukowej badaczy oceniane są nie tylko z punktu widzenia niechlujności zawodowej, ale przymiotów osobistych dotyczących kompetencji intelektualnych innych autorów, co wykracza poza ramy języka naukowego. Wyżej wymienionych zarzutów nie sposób jednak oceniać negatywnie w kontekście celu całej książki — otóż jest to język w odpowiedni sposób realizujący potrzeby dydaktyczne całego wywodu niebędącego naukową rozprawą w zakresie metodologii, a podręcznikiem dydaktycznym dla studentów, doktorantów i habilitantów.

W stylu pisania Autora i stosowanej przez niego metodzie opisywania poszczególnych kwestii przejawiają się jeszcze dwie dodatkowe charakterystyki mające istotny wpływ na recepcję książki. Pierwsza kwestia to płynne przechodzenie od opisywanych zagadnień szczegółowych do problemów metodologicznych o znaczeniu podstawowym, czasem filozoficznym. Dzieje się tak na przykład wtedy, gdy Autor, pisząc o poprawnym posługiwaniu się pojęciami, nawiązuje do „czynnika humanistycznego” w naukach społeczno-politycznych, czyli *de facto* konieczności uświadomienia sobie w badaniach różnicy pomiędzy sensybiliami i imponderabiliami, którym poświęcone są konkretne prace. Podobny zabieg ma miejsce, gdy Surmaczyński porusza problematykę związaną z nazwami i nawiązuje do wciąż nierozwiązanego sporu o uniwersalia. Przykładów takich można pokazać w całej książce wiele, ważne jest jednak to, że są one prezentowane nie w celu zasugerowania konkretnego ich rozwiązania, a raczej po to, by uświadomić prowadzącym badania ich obecność, ostateczną nierozstrzygalność i związane z tym konsekwencje.

Druga charakterystyczna dla książki cecha to silne skupienie na etycznych aspektach pracy naukowej. Autor nie tylko daje wskazówki, jak należy prowadzić badania naukowe, ale w wyraźny sposób dokonuje oceny wszelkiej działalności naukowej o znamionach „niechlujstwa” czy „lenistwa intelektualnego”. Poważne i rzetelne podejście do podstawowych kwestii metodologicznych Surmaczyński traktuje jako istotę etosu pracownika naukowego. Pojawienie się takich treści w podręczniku metodologicznym jest bez wątpienia uzasadnione, chociaż wydaje się, że mogło wpłynąć na niekompletne ujęcie charakterystyki artykułów polemicznych (s. 22–25), które

w mniemaniu Autora nie polegają na dążeniu do prawdy, tylko na intelektualnym i personalnym „pognębieniu” adwersarza. W mojej opinii podejście takie jest nieuzasadnione, bo chociaż często takie polemiki się zdarzają, mamy również do czynienia z poważnymi debatami i wymianami poglądów o charakterze czysto merytorycznym. Warto zatem zastosować tutaj mały kwantyfikator i, ponownie, użyć negatywnych przykładów jako przestrogi dla czytelnika.

Generalnie książkę *Podstawowe problemy metodologiczne nauk społeczno-politycznych* należy ocenić jako bardzo dobrze i w oryginalny sposób realizującą postawione cele dydaktyczne. Warto polecić ją wszystkim adeptom nauk społeczno-politycznych jako literaturę wspomagającą pracę badawczą przez uniknięcie pewnych błędów oraz zwrócenie uwagi na nowe, nieuświadomione wcześniej kwestie. Mimo że pozycja ta została wydana już kilka lat temu, kwestie w niej poruszone są ponadczasowe i zapoznanie się z jej treścią z pewnością ułatwi pracę nad własnym warszatem metodologicznym.

Wojciech Ufel

Józef Tymanowski Ukraina między Wschodem a Zachodem

Wydawnictwo WDiNP Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2014, 216 ss.

Temat Ukrainy wzbudza ciągle sporo dyskusji i kontrowersji wśród teoretyków oraz praktyków życia politycznego nie tylko ze względu na jej geopolityczne położenie, ale także ze względu na konflikt z Rosją, która w 2014 roku dokonała aneksji Krymu. Położenie Ukrainy między Unią Europejską a Federacją Rosyjską powoduje, że jest ona przedmiotem zainteresowania wielu aktorów środowiska międzynarodowego.

Ukraina, wkraczając na drogę suwerenności i niepodległości, stanęła przed dylematem dotyczącym rozwoju cywilizacyjnego państwa. Sąsiedztwo z Rosją i wspólna z nią historia w sposób znaczący wywierała wpływ na politykę zagraniczną Ukrainy, której rozwój gospodarczy zależał od jej wschodniego sąsiada. Poza tym Rosja w swojej strategii działania widziała Ukrainę jako państwo uczestniczące w jej politycznych, gospodarczych i wojskowych strukturach. W konsekwencji Ukraina nie mogła być w pełni suwerenna w swych decyzjach politycznych, ponieważ musiała uwzględniać do pewnego stopnia oczekiwania Rosji.

Z kolei współpraca Ukrainy z Unią Europejską stwarza niepowtarzalną szansę na rozwój cywilizacyjny państwa ukraińskiego i daje możliwość budowania ładu demokratycznego w regionie Europy Wschodniej.

W nurcie tak ukształtowanych uwarunkowań sytuuje się opiniowana monografia Józefa Tymanowskiego, któremu udało się — jestem o tym przekonana — skomponować niezmiernie ważną i potrzebną pozycję wydawniczą, która powinna spełnić oczekiwania tych wszystkich, którzy szukają odpowiedzi dotyczące drogi rozwoju Ukrainy.

Zgodnie ze współczesną tendencją nauki o stosunkach międzynarodowych książka przedstawiona została w perspektywie zarówno najogólniejszej, jak i innych jej aspektów szczegółowych, z natury opisowych, analitycznych i systematycznych. W monografii ta wiedza o polityce Ukrainy jest ujmowana szeroko. To niewątpliwie krytyczny, spójny i logicznie uzasadniony wywód naukowy poświęcony Ukrainie i jej uwarunkowaniom polityki zagranicznej. Jej interesującą i no-